

*INTRODUCCIÓ A LA HISTÒRIA DE
L'EDUCACIÓ A LA GARROTXA*

TURA CLARÀ

Resum:

La història de l'educació de les dones és una història curta però intensa que s'inicià oficialment el 1857, quan el govern central va dictar una llei que obligava a dur tota la mainada a estudi. Aconseguir que aquesta llei s'acomplís va costar seixanta-sis anys en el transcurs dels quals moltes dones, avui oblidades, van pugnar per aconseguir convèncer els homes de la necessitat d'aquesta educació, que les dones podem pensar i raonar per nosaltres mateixes. És una història on queda plasmada la misèria econòmica, perquè es necessitaven els braços dels infants per fer les feines habituals, perquè els ajuntaments estaven sempre endeutats i no podien acomplir amb els pagaments als mestres; veiem la misèria de mentalitat perquè es considerava que l'educació de les nenes era una despesa evitable. És una història de tenacitat d'unes dones que ho van sacrificar gairebé tot per tal que les nenes aprenguessin unes coses tan bàsiques com ho són llegir i escriure.

Resumen:

La historia de la educación de las mujeres es una historia corta pero de gran intensidad, que tiene su inicio oficial en el año 1857, cuando el gobierno publicó una ley que obligaba a los niños y niñas a ir a la escuela. Pero se tardó sesenta y seis años en conseguir que la ley se cumpliera, en el transcurso de los cuales muchas mujeres, desgraciadamente olvidadas, lidiaron para convencer a los hombres de la necesidad de esa educación, de que las mujeres podemos pensar por nosotras mismas. Es una historia donde podemos ver la miseria económica puesto que las familias necesitaban a sus hijos para las labores habituales y los ayuntamientos, que siempre tenían deudas, no podían pagar los honorarios de los maestros. Vemos la miseria en la mentalidad de los hombres de la época en tanto que consideraban la educación de las niñas como un gasto superfluo. Es una

historia de tenacidad de unas mujeres que lo sacrificaron casi todo para conseguir que las niñas aprendieran unas cosas tan básicas como son leer y escribir.

Abstract:

The history of female education is a brief, albeit intense, history that began in 1857 when the government passed a law making it compulsory for children to go to school. However, it took 66 years before the law was put into practice; 66 years during which a great number of sadly forgotten women fought to convince men of both the need for female education and of the fact that women could think for themselves. It's a story of economic misery as families needed their children to work, and of eternally indebted town councils that were unable to pay for school teachers. We can find misery, too, in the mentality at the time of men who considered female education a superfluous expense. It is also a story of the tenacity of the women who sacrificed practically everything so that girls could learn things as basic as reading and writing.

Per parlar de la història de les escoles, els mestres i les mestres de la Garrotxa, cal posar un punt d'inici. Farem coincidir aquest amb l'aprovació de la Llei Moyano, del 9 de setembre del 1857, que regulà el funcionament de l'ensenyament durant més de cinquanta anys.

Aquesta llei recull moltes ordres, reial ordres, decrets i reial decrets que des de principis del segle XIX s'anaren dictant sobre el tema. Amb tot, el més important és el que fa obligatori l'ensenyament elemental per a tots els nens i nenes de l'Estat d'edats compreses entre els 6 i els 9 anys.

Abans d'aprovar-se la llei, ja s'havia regulat l'assistència a les classes, les assignatures que es donarien, quina preparació havien de tenir els mestres i fins i tot què cobrarien i com.

La falta de pagament d'aquests mestres o la seva demora provocà que des del govern provincial s'exigís als alcaldes que complissin el seu deure. Són, doncs, aquestes reclamacions i els anuncis de places vacants publicats en els *Boletines Oficiales de la provincia* (BOP) el que ens permet dir que ja hi havia un seguit d'escoles garrotxines abans del 1857. Per exemple, entre el gener i el juliol d'aquest any se cita Argelaguer, Capsec i agregats, les Planes, Santa Pau, Olot, les Preses, Maià, Riudaura, Parròquia de Besalú, Sant Feliu de Pallerols, Montagut, Tortellà i la Vall del Bac com a ajuntaments que pagaven amb retard. També ens assabentem per aquest mateix mitjà, com he dit, que hi havia algunes escoles que no tenien mestre com les de Batet, Parròquia de Besalú¹, Sant Feliu de Pallerols..., això sí, totes de nens.

●
¹ Actual municipi de Sant Ferriol.

La llei preveia una sèrie d'organismes administratius pel funcionament de l'ensenyament que van ser regulats per un reial decret de l'octubre del 1857. Així es va dividir l'Estat en districtes universitaris², subdividits en juntes provincials³, que alhora també estaven dividides en juntes locals de primera ensenyança⁴.

Les juntes provincials⁵ tingueren com a primera feina organitzar els pobles segons el veïnat, establir el nombre i el tipus d'escoles que pertocaven a cada poble i promoure la creació de les escoles que fessin falta, donant prioritat a les elementals de nens. També havien de confeccionar un registre de mestres on hi havia de constar l'edat, els títols que tenien, els mèrits i anys de servei, la conducta i els resultats obtinguts. A més a més, havien de calcular les despeses que generarien aquestes escoles tant pel que fa a materials com als lloguers de locals o als sous dels mestres⁶.

Per la seva banda, les juntes locals⁷ s'havien d'ocupar de confeccionar les llistes dels nens i de les nenes que tinguessin entre 6 i 9 anys, separant els qui ja rebien educació en escoles públiques, escoles privades o a casa seva dels que no en rebien per manca de recursos i que, per aquest motiu, haurien d'esser admesos gratuïtament a les escoles públiques.

Un mes després d'aprovar-se la llei es va publicar un anunci per tal que els ajuntaments proposessin ternes de pares de família per triar les juntes locals de primera ensenyança. El 9 de novembre se'n publicà un altre donant una relació d'ajuntaments que no havien presentat la terna. De la nostra comarca els que no havien complert amb el seu deure foren els consistoris de Bassegoda, la Pinya, Sales de Llierca, Sant Salvador de Bianya i Oix.

² La Garrotxa pertanyia al Districte Universitari de Barcelona, que estava format segons l'art. 259 de la llei Moyano "*por las provincias de Barcelona, Gerona, Lérida, Tarragona e Islas Baleares*".

³ Llei Moyano (1857), art. 281. "*En cada capital de provincia habrá una Junta de Instrucción pública, compuesta del Gobernador, Presidente; de un Diputado provincial, un Consejero provincial, un individuo de la Comisión provincial de Estadística, un Catedrático del instituto, un individuo del Ayuntamiento, el Inspector de Escuelas de la provincia, un Eclesiástico delegado del Diocesano, y dos o más padres de familia.*"

⁴ Llei Moyano (1857), art. 287. "*Habrà además en cada Distrito municipal una Junta de primera enseñanza, compuesta: del Alcalde, Presidente, de un Regidor, de un Eclesiástico designado por el respectivo Diocesano y de tres o más padres de familia.*"

⁵ R.O. de l'1 d'octubre del 1857, art. 9.

⁶ R.O. de l'1 d'octubre del 1857, art. 12, i posteriorment una R.O. del 29 de novembre del 1858 disposa el necessari per regularitzar el pagament de les obligacions de l'ensenyament. Novament a principis del 1860 es modifica la forma de pagament atès que molts mestres continuen sense cobrar. A partir d'aquest moment comencen a sortir publicades diferents "amenaces" als ajuntaments que no abonin el que deuen als metres dins el termini estipulat, com ara multes de diferents quantitats essent la més elevada de 200 rs, o enviar un comissionat a càrrec de l'ajuntament morós a raó de 16 rs diaris fins que el mestre cobri.

⁷ R.O. de l'1 d'octubre del 1857, art. 10.

Finalment, les juntes provincials i les locals es crearen i el mes d'abril del 1858 es publicà una mena de cens on es diu el nombre d'habitants de cada poble, lloc, veïnat, parròquia o santuari. Aquest recompte de veïns fou la base per fer la divisió de districtes escolars que es va publicar el mateix mes.

Al cap de poc es feren públiques les vacants sorgides per la creació de les noves escoles. A la Garrotxa es van crear escoles de nenes a Argelaguer, Sant Esteve d'en Bas, les Preses, Montagut, Santa Pau, Tortellà, Besalú, el districte del Mallol, el de Capsec i el de les Planes. Però la nova llei també va provocar moviment en el professorat perquè, com que hi havia més oferta, els mestres van començar a sol·licitar destins que els eren més atractius⁸. Per això el mes de novembre del 1859 les escoles de nens de Beget, Joanetes, la Pinya, Maià, Sant Aniol de Finestres i Oix en buscaven, i les de nenes de Sant Joan les Fonts, Beuda, Castellfollit, Maià i Riudaura encara no s'havien ocupat. Feien falta mestres!

La llei també havia previst la formació de tots els homes i les dones que volien dedicar-se a l'ensenyament dels infants. Es van regular les Escoles Normals, creant-ne una per província, establint els estudis mínims per poder-hi entrar, així com la documentació que calia aportar per formalitzar la matrícula i les assignatures que s'havien de fer cada curs, tenint en compte que els homes i les dones no rebien el mateix grau d'educació.

Les dones no donaven classes com la Geografia, Aritmètica o Mètodes d'Ensenyament, fins i tot l'assignatura Direcció i Govern de les escoles era diferent, més lleugera per a elles. El programa educatiu de les futures mestres es fonamentava en les "*labores propias del sexo*", és a dir, costura, patronatge, cuina, com administrar una casa, etc. Aquesta desigualtat entre els mestres es reflectia en els alumnes, l'educació de les nenes girava, també, al voltant de "*las labores*".

Com que l'educació dels mestres era diferent, també es va considerar que havien de cobrar menys: és a dir, la llei també discriminava les dones pel que

●
⁸ Una R.O. del 10 d'agost del 1858 dicta les normes per a la provisió de l'ensenyament a les escoles públiques i es creà la primera diferenciació d'escoles, ja que unes s'ocuparen per concurs mentre que altres, per oposició.

fa al sou⁹. Cobraven un terç menys que els seus companys¹⁰. L'economia dels ajuntaments, com ja he dit, no era gaire bona, i no podien pagar amb puntualitat els sous dels mestres. Les queixes d'aquests van fer que les autoritats intentessin posar-hi remei i cada trimestre es publicava en el BOP¹¹ una llista de consistoris que no havien complert el seu deure vers els mestres, però amb això no n'hi va haver prou i el governador va haver de prendre altres mesures. Primer va amenaçar els alcaldes amb una multa de fins a 200 rs, i com que tampoc se'n va sortir, decidí enviar a cada poble morós un recaptador que cobrava també fins a 16 rs diaris a l'Ajuntament fins que aquest pagués els emoluments dels professors.

Els pobles que surten cada trimestre com a malpagadors són Argelaguer, Maià, Joanetes, Sant Esteve d'en Bas, Batet, Montagut, Sant Feliu de Pallerols i Sant Aniol de Finestres. Altres com ara Sales, Besalú, Parròquia de Besalú, Riudaura, Olot i la Pinya apareixen de tant en tant. Aquestes llistes s'anaren publicant fins al 1901, moment en què l'Estat es va fer responsable del pagament dels sous dels mestres, tot i que no van ser considerats treballadors de l'Estat, és a dir, que no eren funcionaris.

L'ENSENYAMENT A LA GARROTXA

Per saber què va passar a la nostra terra seguirem les escoles dels pobles¹², utilitzant la documentació que ens ha arribat, malgrat estar molt fragmentada. Per treure'n l'entrellat he seguit sobretot els llibres d'actes dels ajuntaments, la correspondència i en comptades ocasions els llibres de matrícula, els llibres d'actes de la junta local i llibres d'inspecció que s'han conservat i que es guarden als arxius municipals de Beuda, la Pinya (Vall d'en Bas) i Montagut. En altres pobles només he pogut treballar el cens del 1924, que és un dels primers on consta si la població sap llegir i escriure.

⁹ Llei Moyano (1857), art. 191. "*Los maestros de Escuelas públicas elementales completas disfrutarán: 1ª Habitación decente y capaz para sí y su familia. 2ª Un sueldo fijo de 2.500 reales anuales, por lo menos en los pueblos que tengan de 500 a 1.000 almas: de 3.300 reales en los pueblos de 1.000 a 3.000; de 4.400 en los de 3.000 a 10.000; de 5.500 reales en los de 10 a 20.000; de 6.600 reales en los de 20.000 a 40.000; de 8.000 reales en los de 40.000 en adelante; y de 9.000 reales en Madrid.*"

Llei Moyano (1857), art. 192. "*Los maestros y maestras de las Escuelas percibirán además de su sueldo fijo, el producto de las retribuciones de los niños que puedan pagarlas. Estas retribuciones se fijarán por la respectiva Junta Local, con aprobación de la de provincia.*"

¹⁰ Llei Moyano (1857), art. 194. "*Las maestras tendrán de dotación respectivamente una tercera parte menos de lo señalado a los maestros en la escala del art. 191.*"

¹¹ R.O. del 29 de novembre del 1858, art. 6,7 i 15.

¹² Olot, com a capital de districte que era, estava més poblat, per la qual cosa tenia tres escoles de nens, tres de nenes i un parvulari, i mereix un estudi detallat que aquí no podem fer.

Una de les notícies més antigues que conservem, la trobem a Beuda¹³, que tenia una escola de nens i una altra de nenes, ambdues incompletes¹⁴ i documentades per primera vegada el 1862, quan l'inspector recomanà fer obres per millorar l'edifici. Cap al 1872 la mestra qui hi havia, Carmen Traiter, va dimitir com ja ho havia fet la mestra anterior, perquè les nenes no anaven a classe. Entre la seva dimissió i l'arribada de la Sra. M. Dolors Pou, van passar quinze anys. És de suposar que hi va haver més mestres, però no consten. També és cert que l'encarregat de notificar l'existència d'una vacant és l'alcalde i que aquest no veia bé que les nenes rebessin educació. La pregunta que fins al moment no te resposta és: No hi ha constància de les mestres de nenes perquè no n'hi havia o sí que n'hi havia però no les tenim referenciades?

M. Dolors Pou i Masseguer¹⁵ va néixer a Maçanet de la Selva el 23 d'abril del 1858, i era filla de Miquel Pou i Teresa Masseguer. Als 22 anys va presentar la sol·licitud per ser admesa als exàmens de revàlida i el 24 de desembre del 1880 els fa a la Normal de Barcelona. A l'acta dels exercicis cada membre del tribunal donà la seva opinió. Així, Mario Agustino Royo certifica que "*Ha escrito una plana magistral*"; Jaime Porcar diu "*ha escrito dos cuartillas al dictado*"; José Giró anota que "*ha resuelto tres problemas*"; mentre que Silverio Tutel i Pilar Pascual apunten: "*ha continuado las labores. Después ha puesto en limpio los problemas y la explicación pedagógica.*" El mateix dia el tribunal va determinar que la seva qualificació era de *Aprobado*. Només li quedava per fer l'examen oral, per al qual va ser convocada el mateix dia a la tarda. Després de respondre a totes les preguntes que li va fer el jurat sobre cadascuna de les assignatures que comprenia el grau de *maestra elemental*, també li donaren un *Aprobado*. Se li va entregar el títol el 30 de maig del 1881.

El seu primer destí documentat fou Molló, on es va fer càrrec interinament de l'escola el 24 de gener del 1887. Hi va romandre un mes, ja que va arribar la mestra propietària. Llavors es presentà al concurs convocat per ocupar les places de Monells i Sant Andreu Salou. Va treure una plaça en propietat: primer la van destinar a Sant Andreu, on va estar fins al 26 de maig, i a partir del 27 del mateix mes va donar classes a Monells fins que el 22 de setembre del 1887 li donaren l'escola de Beuda, de la qual va prendre possessió el 9 d'octubre. En aquesta

●
¹³ Hi ha altres pobles, Besalú, Parròquia de Besalú i Montagut, que també conserven documentació de la mateixa època o una mica anterior.

¹⁴ No feien tots els estudis que comprenia l'ensenyament elemental, ja que aquest s'acabava als 12 anys, és a dir, hi anaven la mainada de 6 a 9 anys.

¹⁵ En el CIDA, (5)1.19 caixa 31/19830, i a l'A.H.G. es guarden dues còpies del seu expedient, i és el d'Alcalá de Henares el més complet dels dos.

escola va romandre fins al 23 de maig del 1925¹⁶, data en què se li concedeix la jubilació voluntària¹⁷ després de 38 anys de servei, quan ja havia arribat a ser una mestra de tercera categoria de l'escalafó i gaudia d'un sou de 3.000 pessetes anuals.

És, de llarg, la mestra que més temps s'ha estat en una escola a les nostres contrades. No és un cas habitual, perquè les mestres aviat demanaven el trasllat o feien una permuta per anar allà on no tenien o no trobaven tantes dificultats per exercir el magisteri. Aquests entrebancs sorgien de les relacions home-dona inherents a l'època, de l'actitud paternalista dels homes vers les dones, que quan no les entenien o no feien el que ells suggerien es tornaven grollers i despectius. A l'Ajuntament de Joanetes¹⁸ s'hi guarda la còpia d'una carta on el secretari explica que retorna el títol de nomenament de mestra amb el certificat de possessió, no a la interessada sinó al seu pare, dient, com qui no vol, que ha parlat amb la junta local i alguns pares de família, i que tots estan conformes a no tenir mestra per evitar una despesa a l'Ajuntament, ja que les nenes tampoc aniran a classe, però que és ell, el pare de la mestra, qui ha de decidir què vol que faci la seva filla, ocupar la plaça o fer una permuta a un altre lloc on els seus serveis siguin més útils.

Sobre els diferents tractes que rebien pel fet de ser dones, apuntarem un exemple comparant tres situacions. L'any 1914 el mestre d'Hostalets d'en Bas¹⁹, per mitjà de l'inspector, va sol·licitar que se li concedís una casa més gran; la resposta del consistori va ser avisar l'arquitecte provincial perquè fes un plànol i un pressupost per ampliar l'escola; mentre això es feia, es demanava al propietari del local que li cedís una casa més gran. Vegem el segon cas: l'any 1912 Àngel López Bara, mestre que serà de Joanetes²⁰, demana que la casa que ocuparà sigui reformada, blanquejada i adequada a la seva condició de mestre i nuvi acabat de casar; l'Ajuntament no hi posa cap problema. El tercer: l'any 1904 la mestra de Sant Privat d'en Bas demana que se li amplii la casa atès que són molts de família i no hi caben; el Consistori²¹ li contesta que només poden ampliar la casa reduint

¹⁶ Revista *El magisterio gerundense*, núm. 821, 829, 831 i 837.

¹⁷ En aquesta data té una ajudant, Maria Juli, mestra que la substituirà. Segurament la Sra. Pou està malalta perquè la seva lletra, fins ara clara i entenedora, és tremolosa i insegura.

¹⁸ A.M. Vall d'en Bas, Ajuntament de Joanetes, administració general secretaria, novembre del 1888.

¹⁹ A.M. Vall d'en Bas, Ajuntament de Sant Esteve, administració general, caixa 1, llibre d'actes núm. 553, p. 17v., 13 de setembre del 1917.

²⁰ A.M. Vall d'en Bas, Ajuntament de Joanetes, administració general, caixa 1, llibre d'actes núm. 122, sense paginar, 14 d'agost del 1904.

²¹ A.M. Vall d'en Bas, llibres d'actes de l'Ajuntament de Sant Privat d'en Bas, administració general, caixa s/n, llibre d'actes núm. 1, p. 21, 18 de desembre del 1904.

la capacitat de la sala on dóna les classes. Dos anys després és el governador civil com a president de la junta provincial qui sol·licita una casa més gran per a la mestra, l'Ajuntament es dóna per assabentat i manifesta²²: *“Que esta corporación no se cree obligada a facilitar a la maestra de este pueblo otra habitación que la que actualmente ocupa y esta por haber adquirido el derecho a ella, puesto que la vigente ley de instrucción pública de 9 de setiembre de 1857 en su artículo 191 dice: ‘los maestros de escuelas públicas elementales completas disfrutarán... 1º Habitación decente y capaz para sí y su familia... 2º Un sueldo fijo, etc.’ Y en el artículo 194 de la propia ley se señala la dotación a las maestras sin prevenir se les haya de facilitar habitación. Si el legislador hubiere querido que el vocablo ‘maestros’ que se lee en el artículo 191 fuera genérico para maestros y maestras, no habría hecho expresión categórica de ‘maestros y maestras’ en los artículos 187, 192, 195, 196 y 197 de la referida ley que establecen beneficios a las maestras de este pueblo, esta Corporación cree que es suficiente para una soltera prueba de ello es que jamás ninguna se ha quejado y si está casada o se casa ya es su marido quien debe procurar habitación para sí y su familia como jefe que es de ella, según las reglas de la sana crítica y a la actual maestra no deben haberle sorprendido las circunstancias que reúne la habitación que se le facilita, porque antes de solicitar esta plaza estaba muy enterada de ella.”* Continua dient que ja li han donat el local més gran que tenen però que la seva família és massa nombrosa. Un mes més tard encara hi ha una altra disposició de la junta provincial²³ ordenant que es doni a la mestra una casa més gran. No se sap com va acabar el tema, però al cap d'un any hi ha una altra mestra.

Si es fa referència al tema del pagament, llavors és la junta provincial la paternalista, defensant primer les dones. Per veure-ho explicaré el cas de Parròquia de Besalú, un dels ajuntaments més mancats de recursos, i per tant morós. Els mestres no cobren des de fa anys. Notificada la junta provincial envia un ofici dient que no pot admetre com a excusa per no pagar el fet que la mestra no ocupi el local que se li ha assignat per viure, i més si es té en compte que encara no han fet les obres necessàries per adequar l'edifici. Avisen que tornaran a enviar l'inspector per comprovar que les obres estan acabades i que la mestra ha cobrat. Un mes després la junta provincial acorda que com que la Sr. Carolina Vázquez, mestra del districte, encara no ha cobrat s'enviarà *“con las dietas de 5 pesetas a cargo personal de V. (es refereix a l'alcalde) pase a su pueblo el*

●
²² A.M. Vall d'en Bas, llibres d'actes de l'Ajuntament de Sant Privat d'en Bas, administració general, caixa s/n, llibre d'actes núm. 1, p. 21, 16 de setembre del 1906.

²³ A.M. Vall d'en Bas, llibres d'actes de l'Ajuntament de Sant Privat d'en Bas, administració general, caixa s/n, llibre d'actes núm. 1, p. 21, 28 d'octubre del 1906.

portador de esta orden D. José Font, el cual se constituirá en plantón hasta tanto que haya V. pagado a la referida profesora sin perjuicio de pasar el tanto de culpa al juzgado si continua V. desobedeciendo a las órdenes que se dicten por este gobierno.” Un cop va cobrar la van traslladar a Besalú, on va exercir fins a la seva jubilació, el 1877. Dos anys més tard es casà i va establir la seva residència a Girona. Al mestre també se li devia el sou, a més del material de l'escola i el lloguer de la casa, des de feia dos anys i mig. Tampoc semblava que hagués de cobrar, i va sol·licitar ajut al rector de la Universitat de Barcelona, el qual va enviar un ofici a l'Ajuntament on manava el trasllat immediat del mestre i avisava el Consistori que pel fet de marxar no se li condonava el deute, sinó que l'hauria de pagar a terminis durant tres anys.

L'EDUCACIÓ DE LES NENES

Dos són els motius pels quals l'educació de la dona fou, en el moment d'implantar-se, molt lenta, no només a casa nostre sinó a tota la península. El primer és que no es veia convenient que les dones rebessin instrucció, podrien aprendre a pensar per si mateixes i els homes creien que era perillós. La segona és que si els nens anaven a l'escola, cosa molt necessària per millorar el nivell de vida, qui faria les feines que aquests deixaven de fer? Les nenes, evidentment!!

En els pocs llibres de matrícules que ens han arribat trobem anotacions on es justifica la poca assistència de les nenes a l'escola: que si han d'ajudar amb el bestiar (aquestes no hi van mai), que si és època de sega, que ara toca collir l'oliva, el raïm o l'aglà, que si ha plogut molt (per a les nenes les inundacions duraven més que per als nens), que si han d'ajudar a casa, etc. En un llibre de matrícules²⁴ de la Sra. Pou, s'hi pot llegir el següent comentari: “*María Pagés quiere recoger su título pero no se lo puedo dar puesto que en cuatro años no ha aprendido ni a leer ni a escribir ¿Cómo pudo si en todo este tiempo solo vino tres días?*”.

Quan els ajuntaments plantejaven el problema de l'assistència, els inspectors van haver de fer servir la imaginació per resoldre'l. També s'ha de dir que es va utilitzar el fet que les nenes no anessin a classe per demanar la rebaixa de les escoles, de fer-les mixtes, amb l'estalvi de sou i lloguers que això comportava.

Entre el 1890 i el 1900 són diversos els consistoris que demanaren rebaixar la classificació de l'escola. Ajuntaments com el d'Albanyà, Sant Aniol de Finestres, Batet i Parròquia de Besalú argumenten que no tenen pressupost. De fet, molts

²⁴ A. M. Beuda. Llibre de matrícules.

d'ells fa temps que paguen amb retard. S'emparen en la llei que ha canviat i que els permet, pel nombre d'habitants, haver de mantenir només una escola mixta en comptes d'una de nens i una altra de nenes. En el cost de l'escola, a més del mestre (825 pts.), s'hi ha d'incloure el lloguer dels locals i de les cases dels mestres (entre 100 i 150 pts.) i el material que es farà servir durant el curs (que podria pujar a més de 200 pts. trimestrals més). Tot un pressupost, com diuen a Parròquia de Besalú, on només les despeses d'educació equivalen a la meitat dels ingressos de l'Ajuntament.

Parròquia de Besalú²⁵ era un nucli de població dispersa dins un territori molt ampli, les distàncies entre els llocs habitats van des dels 3km fins els 12km de terreny aspre i trencat. Segons l'inspector en el moment de fer la demanda de rebaixa, la gent que podia pagar el servei a voltes no l'utilitzava per esser massa lluny. Per això plantejà la següent organització: Donat que a Besalú hi ha escoles per a nens i per a nenes en uns locals en bon estat i que allà l'ensenyament es correcte, proposà que la mainada de Juinyà, Ausinyà, Sant Ferriol i Fares que, com a molt, estan a 4 km de Besalú vagin a aquest darrer poble, i que el Consistori de Parròquia de Besalú pagui a l'Ajuntament de la vila comtal una quantitat pactada en el moment de fer la rebaixa. I que en El Torn es fes una escola de nenes, ja que prop d'allí hi ha el Collell, on hi havia un seminari i els nens podien anar-hi pagant el Consistori una quantitat prèviament establerta, i llavors només faria falta crear una escola mixta a La Miana i d'aquesta manera tota la mainada podria rebre instrucció.

Si això passava a Parròquia de Besalú el 1892, dos anys més tard foren els habitants de Sant Miquel de Pera, Talaixà i Monars els qui es queixaren perquè l'escola era massa lluny i demanaren a l'Ajuntament si era possible reorganitzar el districte escolar. Es va plantejar el problema a l'inspector i aquest va estudiar el cas, i en féu el següent resum: Hi ha uns 70 nens i se suposa que hi ha el mateix nombre de nenes, però la matrícula real de nens és de 22 i la de nenes, de 9, però només van a classes uns 11 nens i 6 nenes. Trobar una solució era urgent. Es va decidir proposar la rebaixa de l'escola d'Oix i fer-ne dues més de mixtes, una a Pera i l'altra a Talaixà. Però el que l'inspector no podia fer era obligar la mainada a anar a escola, i aviat es va veure que a Talaixà els mestres no duraven per manca d'alumnes.

Però el més difícil encara estava per fer; les aules continuaven buides, només Olot, Besalú i Montagut emplenaven regularment les sales de les escoles, però eren excepcions. Els mestres hi posaven ganes, animaven els pares a dur la

●
²⁵ Parròquia de Besalú comprenia les poblacions de Juinyà, Aussinyà, Fares, Almort, Sant Ferriol, la Miana i el Torn.

mainada a estudi, fins i tot preparaven “jornades” com les que es van realitzar a Tortellà, on van prendre part el capellà, el metge i un enginyer industrial, a més del mestre de nens i de la mestra de nenes²⁶.

El capgirell podria estar en un dictat del govern civil²⁷ en el qual es comença a penalitzar qualsevol pare que no permeti escolaritzar el seu fill. El governador manà que no s'admetessin excuses com les que habitualment es donaven, i condemnava els infractors a pagar una multa d'entre una i dues pessetes per dia que el nen o la nena no anés a classe; els mestres eren els encarregats de passar l'avís a la junta provincial i a l'Ajuntament, i aquest darrer era qui havia d'imposar la multa i cobrar-la. Si els pares no volien pagar, se'ls aplicava pena de presó, i si era el Consistori qui no les volia cobrar, llavors li tocava pagar l'import no ingressat per aquest concepte.

El cert és que en els padrons del 1924 encara hi ha molta gent que no sap llegir ni escriure. Els que en saben solen tenir professions on cal tenir una relació amb les lletres i els números, són comerciants, paletes, fusters, barbers, propietaris..., i normalment estan casats amb dones que també saben llegir i escriure. És fàcil deduir d'aquí que els seus fill aniran a escola però endebades no es compleix.

Hi ha una constant en aquests cens que fa pensar que són les dones les que volen que els seus fills i filles vagin a l'escola, sobretot si ella sap llegir. Què ens ha dut a aquesta conclusió? Doncs que quan la mare de la família sap de lletra, els fills, tots, siguin nens siguin nenes, han anat o van a l'escola, amb una excepció, si viuen amb la sogra, és a dir, si han anat a viure en una casa on ja hi ha mestressa, la mare del marit. I si aquesta, la sogra, té estudis llavors només van a l'escola els nois.

Una altra deducció que es pot treure del padró, i que també ens porta a dir que les grans promotores de l'estudi foren les dones, l'inferim quan mirem què passa amb els fills dels viudos. En aquest cas, es veu encara més clarament: els infants deixen d'anar a l'escola quan la dona mor, ja que són els petits de la colla els que es queden sense saber de lletra.

Hi ha tres honroses excepcions: la vila d'Olot, que necessita un monogràfic, i Besalú i Montagut, on hi ha documentada l'escola a finals del segle XVIII i inicis del XIX. Pels censos d'aquests dos darrers pobles tenim coneixement que la gent que era natural d'allí saben llegir i escriure, tot i que no ens indica fins a quin punt. Les poques persones censades que no en saben, gairebé totes dones, són naturals d'altres pobles i llocs de la comarca on el nivell cultural és més baix.

²⁶ Notícia publicada al BOP núm. 27 del 3 de gener del 1902.

²⁷ Ordre aprovada el 20 d'octubre del 1923.

Per concloure aquest petit repàs sobre l'educació i les dones que la impartien, només dir que sense el seu esforç nosaltres no seríem avui aquí, que va ser la seva lluita, a voltes silenciosa i a voltes no tant, en el dia a dia, el que ha fet que totes nosaltres tinguem avui estudis, i que valorem aquests coneixements que hem pogut finalment adquirir.

Dones que com Maria Dolors Pou van romandre solteres perquè, qui estava disposat a deixar-ho tot i seguir la seva dona pels pobles catalans? Quin home que es valora com a tal acceptaria no ser el cap de la família? Gairebé cap. Hem estat parlant de dones que ho van sacrificar tot, que hagueren d'acceptar no tenir família pròpia per educar les filles d'altres i que per aquest motiu van ser unes incompreses. És cert que també n'hi va haver que es van casar i que moltes ho feren amb mestres. Aquestes tampoc ho tingueren fàcil, ja que amb la mentalitat de l'època es creia que els seus mèrits eren gràcies al treball dels seus marits.

El seu esforç es va veure finalment recompensat quan, a partir del 1924, les aules de les nenes es començaren a omplir arreu de les nostres terres.